

Holmlund, Bertil

Working Paper

Arbetsmarknad och strukturomvandling i de nordiska länderna

IUI Working Paper, No. 55

Provided in Cooperation with:

Research Institute of Industrial Economics (IFN), Stockholm

Suggested Citation: Holmlund, Bertil (1981) : Arbetsmarknad och strukturomvandling i de nordiska länderna, IUI Working Paper, No. 55, The Research Institute of Industrial Economics (IUI), Stockholm

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/95215>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

A complete list of Working Papers
on the last pages

Nr 55, 1981

Arbetsmarknad och strukturomvandling i de nordiska länderna

av

Bertil Holmlund

Föredrag vid Nordiskt nationalekonomiskt möte, Helsingfors den 17-18 augusti 1981

Uppsatsen skrevs medan författaren var visiting scholar vid Institute of Public Policy Studies, University of Michigan.

INLEDNING¹

Under 70-talet har som bekant flertalet industriländer fått vidkännas en betydande avsaktning i produktions- och produktivitetstillväxt. Denna utveckling - speciellt tydlig efter den första oljeprischocken 1973-74 - gäller för såväl en snabbväxande ekonomi som den japanska som för länder med en traditionellt långsammare tillväxt, t ex USA. De nordiska länderna skiljer sig inte från det allmänna mönstret. För alla nordiska länder kan spåras en betydande nedgång i produktivitetstillväxt under 70-talet, såväl om man ser till BNP per sysselsatt som industriproduktionen per arbetstimme. Även om det således finns en likformighet vad gäller förändringen av produktivitetstillväxten så kvarstår tämligen markanta skillnader i den långsiktiga produktivetsutvecklingen. Som framgår av tabell 1 har Danmark och Finland under såväl 60- som 70-talet haft högre tillväxt av industriproduktion per arbetstimme än Sverige och Norge. Ser vi till hela 70-talet har den danska industriproduktiviteten ökat med ca 60 procent medan motsvarande tal i Sverige är ca 45 procent och i Norge drygt 30 procent. Finland placerar sig någonstans mellan den danska och svenska utvecklingen. Studerar vi istället tillväxten av industriproduktionens volym blir rangordningen något annorlunda, med Finland i täten (ca 45 procents ökning under 70-talet) och med Sverige och Norge på delad jumboplats (drygt 15 procents ökning under hela decenniet).²

Tabell 1 Produktivitetstillväxten i nordisk industri.
Procentuella förändringar per år (genomsnitt)

	Danmark	Norge	Finland	Sverige
1963-69	8,0	5,5	7,7	7,5
1970-78	5,8	2,8	4,3	3,1

Källa: OECD

¹ Jag har fått värdefulla synpunkter på uppsatsen från Anders Björklund och Bo Carlsson.

² OECD

De försök som gjorts att förklara 70-talets långsamma tillväxt tycks inte ha varit helt framgångsrika. Det är t ex betecknande att Edward Denison i sitt arbete om den amerikanska 70-talstillväxten kommer fram till slutsatsen att vad som hänt framstår som ett mysterium.¹ En viss enighet tycks i varje fall råda om att utvecklingen har både konjunkturella och strukturella, långsiktiga, orsaker. Således har man vid beräkningar på svenska data kunnat uppskatta en viss nedgång i den s k teknikfaktorns bidrag till produktivitetstillväxten sedan 60-talets början.²

Den följande framställningen syftar inte till någon ingående analys av produktivitetstillväxten i de nordiska länderna. Jag kommer att begränsa diskussionen till vad som skulle kunna kallas arbetsmarknadsspecifika bestämningsfaktorer för produktivitetsutvecklingen. Något förenklat kan man klassificera dessa faktorer i tre kategorier, nämligen sådana som har att göra med arbetskraftsutbudets egenskaper och sammansättning, med arbetskraftsefterfrågans sammansättning och slutligen sådana som rör mekanismerna bakom arbetskraftens allokering på olika produktionssektorer. I det följande ger jag först en översiktlig beskrivning av de viktigaste förändringarna av arbetskraftsutbudets struktur i de nordiska länderna. En hypotes i diskussionen om långsammare produktivitetstillväxt har ju varit att arbetskraftens sammansättning förskjutits i riktning mot grupper med mindre arbetslivserfarenheter (t ex ungdomar och kvinnor) och att detta har haft signifikanta produktivitetseffekter; särskilt i den amerikanska diskussionen har denna synpunkt framhävts.

¹ Denison (1979)

² Carlsson (1981)

Därefter belyser jag i grova drag de sektoriella sysselsättningsförskjutningar som ägt rum i Norden. Betydelsen av olika näringsgrenars relativa tillväxttakt har uppmärksammats i olika studier och utgångspunkten är att om branscher med högre produktivitet växer snabbare än lågproduktiva sektorer så kan vi räkna med en stegring av den genomsnittliga produktiviteten i ekonomin. Förskjutningen mellan jordbruk och industri utgör det mest slående exemplet på hur sådana överflyttningsvinster kan genereras. Min genomgång av strukturomvandlingens inriktning avslutas med några schematiska kalkyler över omflyttningsvinsternas bidrag till produktivitetstillväxten under de senaste 10-15 åren.

När det gäller mekanismerna bakom strukturomvandlingen blir lönebildningens roll av speciellt intresse. Jag skall därför ge en grov beskrivning av lönestrukturen i nordisk industri under 70-talet och undersöka förekomsten av eventuella samband mellan sysselsättningsförskjutningar och relativlöneförändringar.

Som källor har i huvudsak utnyttjats OECD:s Economic Surveys, ILO:s Yearbook of labor statistics samt nationell industristatistik. I huvudsak kommer diskussionen att gälla Norden exklusive Island, en begränsning som bestämts av tillgången på data.

ARBETSKRAFTSUTBUDETS UTVECKLING

I samtliga nordiska länder har viktiga demografiska förändringar av arbetskraften ägt rum under de senaste 10-20 åren. Två tendenser är här särskilt tydliga, nämligen kvinnornas alltmer permanenta knytning till arbetsmarknaden och den successiva minskningen av förvärvsarbete bland äldre män. Tabell 2 visar relativa arbetskraftstal för kvinnor under 70-talet. Vi observerar att ökningen av den kvinnliga förvärvsverksamheten har varit särskilt stark i Danmark, Norge och Sverige och betydligt svagare i Finland. Kvinnorna svarar nu för drygt 40 procent av arbetskraften i alla

länder medan andelen i mitten på 60-talet låg på 30-35 procent. Det är klart att denna fokusering på personer i arbetskraften ger en överdriven bild av hur kvinnornas andel av den totala arbetsvolymen har utvecklats, eftersom det typiska mönstret är att kvinnorna arbetar deltid i betydligt större utsträckning än männen. Ändå torde det stå klart att kvinnorna kommit att utföra en allt större del av det totala antalet arbetstimmar. Det är noterbart att kvinnornas starka inmarsch på den danska arbetsmarknaden inte nämnvärt tycks ha bromsats av en betydande arbetslöshet.

Tabell 2. Relativa AK-tal (procent) för kvinnor

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
1970	51	55	-	53
1972	54	56	45	55
1979	61	58	54	64

Källa: Nordisk Statistisk Årsbok, 1980. För Danmark och Finland är åldersgruppen 15-74 år, för Norge och Sverige 16-74 år.

Det skulle föra för långt att närmare gå in på de olika förklaringar som lanserats för att förklara kvinnornas starkare knytning till arbetsmarknaden. Det får räcka med att påpeka att den traditionella ekonomiska modellen för hushållets arbetskraftsutbud ger en

del av förklaringen - men sannolikt långtifrån hela. Flertalet ekonometriska studier av arbetskraftsutbudets bestämningsfaktorer tyder på att de gifta kvinnornas utbud uppvisar en större positiv löneelasticitet än männens utbud. För hushåll med två vuxna blir båda makarnas förtjänstutveckling avgörande för arbetstiderna och stigande reallöner för män skapar därvid incitament för minskat kvinnligt arbetsutbud. Visserligen verkar stigande relativa kvinnolöner i riktning mot en ökad förvärvsverksamhet, men relativlöneförändringarna har troligen inte varit av den storleksordningen att de kan förklara huvuddelen av den växande kvinnoanknytningen till arbetsmarknaden. Kanske observerar vi i Danmark den traditionella s k "added worker" effekten, dvs den ekonomiska krisen med åtföljande krympande realinkomster ökar behovet av flera familjeförsörjare. I Sverige har självfallet övergången till individuell beskattning utgjort ett starkt incitament för ökat kvinnligt arbetsutbud. I alla nordiska länder gäller också att förskjutningarna av arbetskraftsefterfrågans sammansättning har gått i en riktning, som bör ha stimulerat kvinnornas arbetskraftsdeltagande.

Nedgången av förvärvsverksamheten bland äldre män förefaller - liksom kvinnornas inträde på arbetsmarknaden - vara något av ett internationellt fenomen. År 1965 var 86 av 100 danska män i åldrarna 60-64 år i arbetskraften, år 1979 är siffran 62 procent. För Sverige gäller liknande tal. Island tycks här representera en helt annan och sannolikt unik utveckling med oförändrade och delvis stigande förvärvsintensiteter för äldre män.¹ För närvarande pågår, speciellt i USA, en livlig diskussion om vad som bestämmer förvärvsavbrott bland äldre personer; speciellt har verkningarna av olika pensionssystem (och förändringar i dessa) uppmärksamats. Kanske skulle närmare studier av den isländska utvecklingen ge intressant ny information.

¹ ILO

Arbetskraftens ålderssammansättning har också förändrats på ett relativt likformigt sätt i Norden. Det typiska mönstret är en successiv minskning av andelen ungdomar i arbetskraften, i Sverige främst betingad av gymnasieskolans uppbyggnad. I Danmark har andelen personer under 25 år i arbetskraften sjunkit från 24 procent till 17 procent mellan 1965 och 1979. För övriga länder, utom Island, föreligger liknande trender, om än svagare. Island däremot avviker återigen från mönstret med en svagt stigande andel ungdomar i arbetskraften (24 procent år 1960 och 27 procent år 1979).

För Danmark, Norge och Sverige gäller att ca hälften av kvinnorna på arbetsmarknaden återfinns i den offentliga sektorn, medan detta gäller för bara en dryg tredjedel av kvinnorna på den finländska arbetsmarknaden. Av industrins sysselsatta är i storleksordningen 1/4-1/3 kvinnor. Åtminstone i Sverige, Danmark och Finland har andelen varit tämligen konstant under 70-talet.¹

Kan vi då säga något om hur arbetskraftsutbudets förändrade sammansättning har påverkat produktivitetens utvecklingen. Detta är självfallet en ytterst vanskligen uppgift med utgångspunkt ifrån dessa knapphändiga data. Vi bör emellertid, möjligen med undantag för Island, kunna avfärda den "tonårshypotes" som varit populär i den amerikanska debatten. Vad vi observerar är ju en successiv minskning av ungdomsandelens i arbetskraften. Å andra sidan är det kanske inte den biologiska åldern som i första hand är produktivetsbestämmande utan erfarenheter av förvärvsarbete (on-the-job-training) liksom naturligtvis skolutbildning. I så fall resulterar den förlängda skolgången enbart i en framflyttning av arbetsmarknadsinträdet och det är i varje fall inte självklart hur arbetsmarknadsanpassningen påverkas av en längre skolgång.

¹ ILO

En ökad andel kvinnor i arbetskraften kan - om man accepterar vissa bidrag från human capital-teorin - leda till en långsammare produktivitetstillväxt. Skälet är att personer, som räknar med att göra återkommande förvärvsavbrott, inte har samma incitament för att investera i kunskapshöjande inläring i anställningen. Resultatet blir livslöneprofiler med flackare lutning, vilket också antas återspegla en långsammare produktivitetsökning över livscykeln.¹ Kanske kan man också anta att företagens benägenhet att bidra till jobb-specifika investeringar är lägre för kvinnlig arbetskraft, till följd av att kvinnorna antas ha högre avgångssannolikheter.

Även om vi accepterar human capital-teorins produktivitetstolkning av löneprofilerna så framstår knappast de stigande kvinnliga förvärvsintensiteterna som en viktig förklaring till nedgången i produktivitetstillväxten. För det första har som nämnts kvinnornas utbud i högre grad varit riktat mot den offentliga tjänstesektorn medan andelen industrisysselsatta kvinnor knappast förändrats - och den långsammare produktivitetstillväxten är ju i hög grad ett fenomen som har utmärkt industrisektorn. För det andra har kvinnornas stigande AK-tal - i varje fall i Sverige - delvis betingats av en minskad benägenhet för avbrott i förvärvsarbete, dvs deras vistelsetid i arbetskraften har stigit och deras arbetsmarknadsanknytning därmed blivit alltmer permanent.² Detta bör också ha medfört att deras vilja till investeringar i kunskapskapital har ökat och att deras löneprofiler har kommit att anta ett utseende som mer liknar männens.

¹ Mincer-Polachek (1974)

² SOU 1978:60

En summarisk jämförelse mellan 60-talets och 70-talets svenska arbetskraft kan vi få genom att studera karakteristika hos Levnadsnivåundersökningarnas intervjupersoner. Tabell 3 visar medelvärden för vissa variabler, som empiriskt visat sig kunna förklara en betydande del av variansen i individuella löner. Den växande andelen kvinnor och den stigande utbildningsnivån utgör de enda påtagliga förändringarna. Såväl antalet år på arbetsmarknaden som antalet år i anställningen - proxyvariabler för investeringar i kunskapskapital - är oförändrade mellan 1968 och 1974.

Tabell 3. Svenska arbetskraftskarakteristika 1968 och 1974 enligt Levnadsnivåundersökningarna

	1968	1974
Ålder	39	39
Andelen kvinnor	0,39	0,43
Antal år på arbetsmarknaden	19,7	18,6
Antal år i anställningen	8,5	8,7
Antal skolår	8,6	9,7

Anm: Avser personer med positiva löner vid intervjutillfällena. Huvuddelen av 1968 års intervjupersoner ingår också i 1974 års undersökning. Antalet personer med positiva löner är drygt 3000.

Källa: Primärmaterial från Levnadsnivåundersökningarna, Institutet för Social Forskning, Stockholm.

Det finns dock vissa belägg från svenska data som skulle kunna tolkas som att ackumulationen av kunskapskapital har skett i en långsammare takt än tidigare. Om vi nämligen estimerar en traditionell löneekvation, där individens lön bestäms av faktorer som utbildning och arbetsmarknadserfarenheter, upptäcker vi att löneeffekterna av ökad utbildning och förvärvsverksamhet har minskat mellan 1968 och 1974.¹ Dessa förändringar är högst påtagliga - således halveras i det närmaste koefficienten för antalet utbildningsår - men tolkningarna knappast helt oproblematiska. En möjlighet är att vi faktiskt observerar en avtagande produktivtetsavkastning av förbättrad utbildning, vilket därmed skulle kunna vara en av orsakerna till den registrerade nedgången av arbetsproduktivitets tillväxttakt. En annan hypotes är att vi istället bevittnar resultatet av en sjunkande löneavkastning på kunskapskapital, snarare än en avtagande ackumulationstakt. Detta kan ha betingats såväl av en stark utbildningsexpansion med tendenser till utbudsöverskott för viss högutbildad arbetskraft som av fackföreningsrörelsens strävanden att tillämpa den solidariska lönepolitikens principer. Det är inte särskilt enkelt att avgöra den relativa betydelsen av dessa olika faktorer. Vi har dock här ett exempel på en kanske något förbisedd aspekt på den avtagande produktivitetstillväxten.

Ett för flertalet länder typiskt drag är också sjunkande genomsnittliga arbetstider per sysselsatt. Tabell 4 visar förändringar av arbetade timmar per industrianställd under 70-talet respektive slutet av 60-talet. Den trendmässiga nedgången i de skandinaviska länderna skiljer sig från utvecklingen i Finland, där arbetstiderna förhållit sig i stort sett oförändrade under 70-talet (och ökat under högkonjunkturen 1979).² Arbetstiderna påverkas bl a av frånvarons utveckling; i Sverige har speciellt frånvaron inom industrin

¹ Bygger på skattningar av "Mincerska" löneekvationer, där (logaritmen för) lönen primärt förklaras av antalet utbildningsår och antalet år i förvärvsarbete.

² Pentti Vartia har påpekat att ILO-uppgifterna för Finlands del är otillförlitliga. Enligt nationalinkomststatistiken skulle den faktiskt arbetade tiden per vecka i finsk industri 1979 vara 33 och inte 41 timmar.

ökat märkbart under perioden (från knappt 10 procent 1965 till 17 procent 1978). Sverige avviker markant från övriga länder vad gäller frånvarons omfattning. Således ligger frånvaron i procent av antalet sysselsatta på ca 7-8 procent i Danmark, Finland och Norge medan den i Sverige når upp till dubbelt så höga tal. (Gäller frånvaro under hela veckan).¹

Tabell 4. Arbetstider inom industrin 1965-1979

	Danmark	(Finland)	Norge	Sverige
Förändring (%) 65-70	- 8,8	(-12,9)	- 7,8	- 6,2
Förändring (%) 70-79	- 8,6	(+ 7,9)	-13,3	-12,1
Arbetstimmar/vecka 1979	33,1	(41,0)	29,3	28,0

Källor: ILO, Arbetsmarknadsstatistisk Årsbok (Sverige), SM:N (Sysselsättning).

Det torde vara uppenbart att en hög och svårförutsägbar frånvaro i företagen normalt leder till effektivitetsförluster och produktionsbortfall. Exakt hur detta påverkar den genomsnittliga arbetsproduktiviteten är mindre uppenbart. Särskilt i perioder med omfattande labor hoarding finns anledning anta att en ökad frånvaro leder till en minskad timvolym snarare än en minskad produktion; effekterna på produktion per betald arbetstimme - dvs den registrerade arbetsproduktiviteten - är inte klara a priori.

¹ Nordisk Statistisk Årsbok, tabell 41.

Slutligen en ytterligare aspekt på arbetskraftsutbudets sammansättning. Det finns en del indikatorer som tyder på att en ökad andel handikappade blivit förvärvsaktiva under 70-talet. Åtminstone gäller detta Sverige om man utgår från antalet sysselsatta i s k skyddade arbeten, där en fördubbling skett under 70-talet; denna kategori omfattar nu ca en procent av arbetskraften. Här finns dock en betydande osäkerhet om vad som är faktiska förändringar i arbetskraftens sammansättning och vad som är resultatet av att fler handikappade personer slagits ut från den reguljära arbetsmarknaden och dykt upp i statistiken över arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Arbetsmarknadspolitikens stigande ambitionsgrad, med ökad tonvikt på att slussa in alltfler personer på arbetsmarknaden, kan dock knappast ha undgått att ha haft vissa effekter på produktivitetstalen.

STRUKTURFÖRÄNDRINGAR I SYSSELSÄTTNINGEN

Kvinnornas starkare bindning till arbetsmarknaden är med all sannolikhet inte oberoende av de sektoriella förskjutningarna av arbetskraftsefterfrågans sammansättning. Jämför vi 60-talets början med dagens situation finner vi att den offentliga sektorn trendmässigt ökat sin andel av sysselsättningen. Medan den offentliga sektorn nu svarar för mellan 1/4 och 1/3 av den totala sysselsättningen var motsvarande andel i början av 60-talet ca 15-20 procent. I de skandinaviska länderna har industrisektorns sysselsättningsandel minskat med ca fem procentenheter under 70-talet; industrin i Finland, å andra sidan, har i stort sett bibehållit sin sysselsättningsandel. I alla länder har också skett en avtappning av jordbrukets arbetskraft, speciellt kraftig i Finland med initiiellt hög sysselsättningsandel i jordbrukssektorn.

Tabell 5. Sysselsättningsförskjutningar i de nordiska länderna.
Sysselsättningsandelar (procent) för jordbruk, industri
och offentlig sektor.

		Danmark	Finland	Norge	Sverige
Jordbruk	1965	15	-	-	12
	1970	11	20	12	8
	1979	8	11	8	6
Industri	1965	29	-	-	32
	1970	26	25	25	29
	1979	21	24	20	24
Offentlig sektor	1965	21	-	-	22
	1970	24	18	22	25
	1979	33	24	29	34

Källa: ILO

Även inom industrisektorn har skett förskjutningar mellan olika branscher. Jag skall i det följande ge en exposé över den industriella strukturomvandlingens karaktär i de nordiska länderna. Det kan då först vara lämpligt att jämföra industrins struktur i de olika länderna. Om vi studerar hur sysselsättningsandelarna för tillverkningsindustrins delbranscher varierar finner vi en påfallande strukturlikhet mellan länderna. Beräknas korrelationskoefficienter fås värden som ligger omkring och över 0.8 (tabell 6). Vi ser också att 70-talets omvandling inneburit att svensk och norsk industristruktur utvecklats mot ökad likformighet; korrelationskoefficienten för branschandelarnas sysselsättning ökar från 0.80 till 0.86.

Tabell 6. Korrelationskoefficienter för sysselsättningsandelarna inom tillverkningsindustrins delbranscher i Norden (3-siffernivå, 28 sektorer).

<u>1970</u>				
Danmark	1,00			
Finland	0,80	1,00		
Norge	0,78	0,84	1,00	
Sverige	0,80	0,85	0,80	1,00
<u>1978</u>				
Danmark	1,00			
Finland	0,80	1,00		
Norge	0,81	0,81	1,00	
Sverige	0,78	0,86	0,86	1,00

Ett enkelt sätt att mäta strukturomvandlingens styrka är att beräkna ett index som summan av absolutvärdet av alla andelsförskjutningar. Resultatet av dessa beräkningar redovisas i tabell 7 för perioden 1970-78. Det framgår att 70-talets strukturomvandling beräknad på detta sätt varit starkast i den danska industrin och svagast i Sverige. Skillnaderna mellan Danmark och Sverige är små men signifikanta (enligt ett konventionellt t-test).

Det är svårt att spåra något systematiskt mönster i omvandlingstaktens variationer under 70-talet. Det finns t ex inget klart samband mellan den totala sysselsättningstillväxten och omvandlingens styrka, ej heller något samband mellan arbetslöshet och omvandlingstakt inom länderna. Inte heller visar variationer i produktivitetstillväxten inom länderna något klart samband med sysselsättningsförskjutningar mellan branscher.

Tabell 7. Strukturomvandlingens styrka i nordisk tillverkningsindustri 1970-78 (28 delbranscher).

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
1970/71	3.8	-	1.4	3.1
1971/72	2.3	3.3	4.3	2.4
1972/73	3.7	2.7	3.2	1.9
1973/74	4.6	3.2	4.0	2.9
1974/75	3.8	4.9	-	3.2
1975/76	3.1	2.9	-	2.1
1976/77	2.7	2.1	2.6	1.8
1977/78	2.6	2.2	3.7	2.8
Medelvärde	3.3	3.0	3.2	2.5

Anm: Indextalen beräknade enligt formel $100 \times \sum |\alpha_{i,t} - \alpha_{i,t-1}|$
där α_i anger sysselsättningsandelen för bransch i.

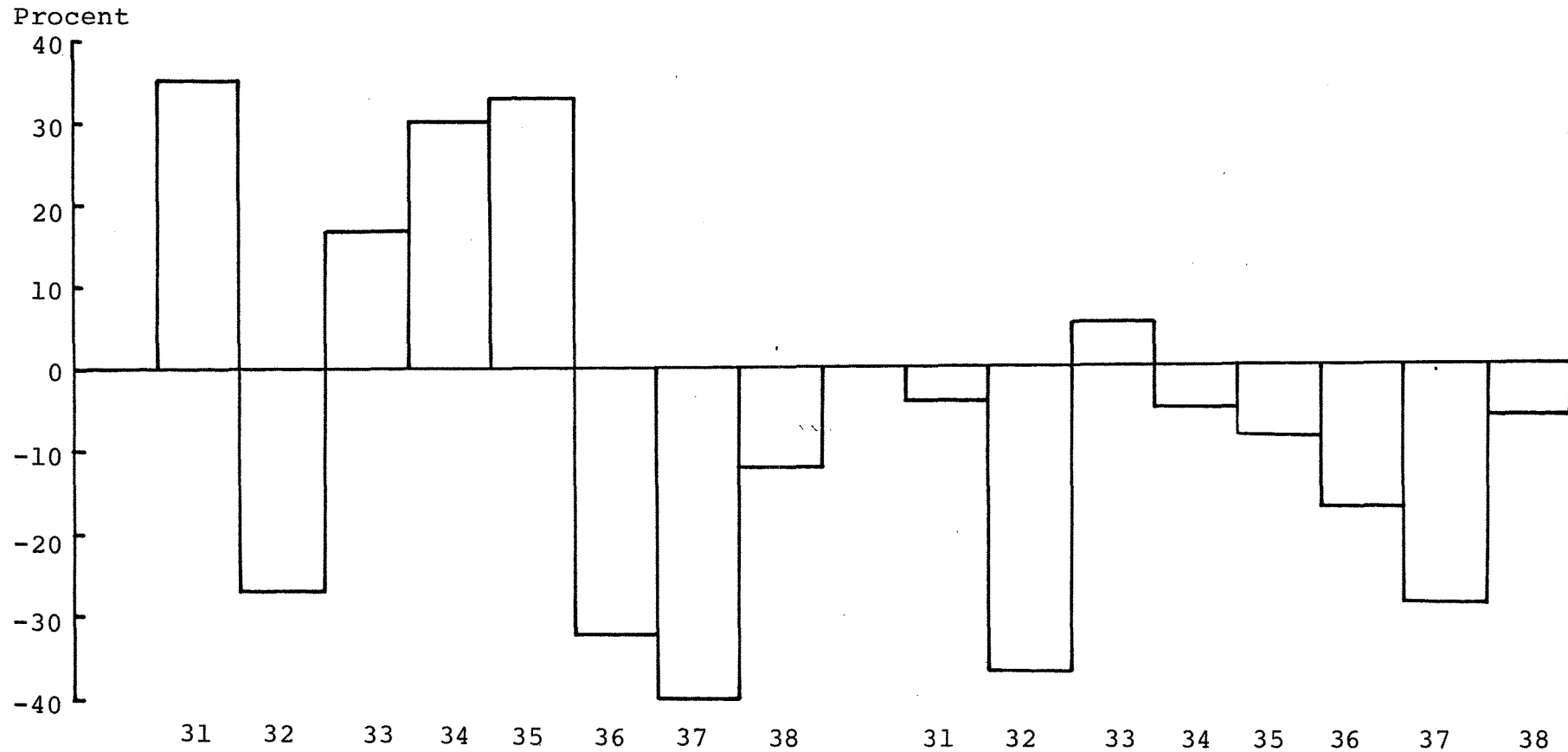
Källor: ILO och industristatistik (Norge).

Ett gemensamt drag i 70-talets nordiska industriomvandling är att någon eller några av verkstadsindustrins delbranscher växer snabbast - dock med betydande variationer mellan länderna. I Danmark, Norge och Finland växer maskinindustrin snabbast medan i Sverige detta gäller för transportmedelsindustrin. Typiskt är också att textil- och konfektionsindustrin tillhör de branscher som har den största relativa tillbakagången. Finlands konfektionsindustri utgör här ett markant undantag med den tredje snabbaste tillväxten av sysselsättningsandelen.

I vilken utsträckning återspeglar då skillnaderna i tillväxttakten mellan sektorer och länder en anpassning till ändrade relativa kostnader? En grov jämförelse mellan Finland och Sverige illustreras i diagram 1, som visar hur relativa arbetskraftskostnader (Skr) per enhet utvecklats inom olika branscher mellan 1970 och 1978. I figuren har också inlagts skillnaden mellan svensk och finsk sysselsättningstillväxt för de olika sektorerna.¹ Det grundläggande mönstret är att finländska branscher med förbättrat relativt kostnads-läge också växer snabbast relativt tillväxten i motsvarande svenska sektorer. Således stiger de svenska enhetskostnaderna i TEKO-industrin (32) med nära 30 procent snabbare än jämförbara finska kostnader - och sysselsättningstillväxten ligger närmare 40 procent under motsvarande finska tal. Det svenska relativa kostnads-läget försämras också inom jord- och stenvaruindustrin (36), järn-, stål- och metallverken (37) samt verkstadsindustrin (38) - och det finländska tillväxtövertaget accentueras i motsvarande mån. De finländska nominallönerna stiger visserligen genomgående snabbare än de svenska, men skillnader i produktivitetstillväxt och valutakursförändringar gör att enhetskostnaderna för vissa branscher ökar snabbare i Sverige. Notabelt är den snabba finländska produktivitetstegringen i branscher som jord och sten, järn och stål samt verkstäder (ca 50 procent under perioden 1970/78 jämfört med 15-20 procent för motsvarande svenska sektorer), vilket i hög grad "förklarar" den i förhållande till Sverige förstärkta konkurrenskraften för dessa branscher. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att mönstret för specialiseringsförändringar har stora likheter med det mönster vi ser för lönekostnadsförändringarna per enhet.

¹ Källor: ILO, OECD, nationell industristatistik samt SAF: Wages and Total labor costs for workers (1968)

Diagram 1. Relativa kostnadsförändringar samt relativa sysselsättningsförändringar i svensk och finsk tillverkningsindustri 1970-78

Anm.: Det vänstra stolpdiagrammet visar differensen mellan finsk och svensk ökning av unit labor cost inom respektive bransch för perioden 1970-78. Det högra diagrammet visar skillnaden mellan svensk och finsk sysselsättningstillväxt för de olika branscherna.

STRUKTURFÖRÄNDRINGAR OCH OMFLYTTNINGSVINSTER

Överflyttningar av arbetskraft från jordbruk till industri har tillmätts en betydande vikt som förklaring till efterkrigstidens tillväxttakt. Således har vissa kalkyler på svenska data resulterat i beräknade omflyttningstvinsten motsvarande ca 10-15 procent av BNP-ökningen mellan 1950 och 1960.¹ Här finns inte möjlighet till någon systematisk jämförelse mellan strukturomvandlingens tillväxteffekter i de nordiska länderna. Jag skall dock göra en del enkla jämförelser för att något belysa strukturomvandlingens karaktär. Vi kan t ex fråga oss om det finns något klart samband mellan sysselsättningsförskjutningar och löneläge. Om löner och marginalproduktiviteter samvarierar bör omflyttningar från låglönebranscher till höglönebranscher resultera i allokeringsvinster. Hur förhåller sig då 70-talets sysselsättningsförskjutningar till branschernas löneläge i början av 70-talet? För alla nordiska länder kan vi registrera ett positivt samband mellan branschens löneläge i början av decenniet och den relativa sysselsättningstillväxten fram till 1978.² "Löneelasticiteten" ligger i närheten av ett, dvs sysselsättningen i branscher med ett löneläge 10 procent över industrigenomsnittet växer i genomsnitt 10 procent snabbare än industri-sysselsättningen som helhet.

Ett annat sätt att grovt belysa strukturomvandlingens produktivitetseffekter är att utgå ifrån skillnader i genomsnittliga branschproduktiviteter. Gör man det något djärva antagandet att de enskilda branschernas arbetsproduktiviteter inte skulle påverkas av omflyttningar av arbetskraft kan man t ex beräkna den produktion och produktivitet som skulle impliceras av 1965 års sysselsättningsstruktur och 1970 års branschproduktiviteter. En sådan kalkyl har gjorts på basis av svenska data för 16 aggregerade näringslivssektorer (dvs exklusive den offentliga sektorn). Resultatet redovisas i tabell 11.

¹ Österberg (1965)

² Se tabell 16, sid 25.

Tabell 11. Produktivitetstvinster i svenskt näringsliv till följd av sektorförskjutningar. Procent av faktiska produktivitetförändringen.

1965-70	1970-74	1974-79
2,9	2,6	6,2

Anm: Beräkningarna har baserats på uttrycket $100 \cdot (q - \hat{q}) / \Delta q$, där q är faktisk och \hat{q} hypotetisk genomsnittlig produktivitet. Kolumnerna bygger i tur och ordning på sektorsammansättningen för 1965, 1970 respektive 1974.

Ett slående resultat är frånvaron av några betydande omflyttningsvinster. Detta gäller såväl för slutet av 60-talet som för 70-talet. Strukturuomvandlingen förefaller dock genomgående ha haft en riktning som påskyndat produktivitetstillväxten. Resultaten avviker dock starkt i storleksordning från de omflyttningsvinster som beräknats för 50-talet i Sverige.

Tabell 12. Produktivitetstvinster i gruv- och tillverkningsindustrin till följd av sektorförskjutningar under perioden 1971-78. Procent av faktiska produktivitetstökningen.

	Danmark	Finland	Norge
(a)	-	7,5	10,7
(b)	1,9	5,3	0,8

Anm: Rad (a) bygger på 1971 års sysselsättningsstruktur, som appliceras på 1978 års branschproduktiviteter. Rad (b) bygger istället på 1978 års sysselsättningsandelar, som appliceras på 1971 års produktiviteter. I det första fallet jämförs således faktisk och hypotetisk produktivitet för 1978, i det senare fallet jämförs faktisk och beräknad produktivitet för 1971. För Finland gäller jämförelsen 1970-78.

Jag har gjort motsvarande beräkningar för gruv- och tillverkningsindustrin i Danmark, Finland och Norge (10 branschaggregat). Omflyttningsvinsternas storlek under 70-talet redovisas i tabell 12. Även här är omflyttningsvinsterna i det närmaste försumbara. (Den relativt starka omflyttningseffekten i Norge enligt beräkningsmetod (a) torde vara resultat av den dramatiska ökningen av förädlingsvärde och produktivitet i oljeutvinningssektorn). Sammanfattningsvis ger dessa beräkningar vid handen att omallokeringar av arbetskraft spelat en ganska underordnad roll för produktivitetstillväxten under 70-talet. Beräkningarna är naturligtvis mycket schematiska och det är klart att bl a valet av aggregeringsnivå spelar stor roll för de värden man får fram.¹

STRUKTUROMVANDLING OCH LÖNESTRUKTUR

De data som presenterats ger vid handen att 70-talets industriella strukturuomvandlingstakt skiljer sig såväl mellan de nordiska länderna som mellan olika perioder. Det finns anledning att något diskutera mekanismerna bakom denna strukturuomvandling. Man kan förenklat skilja mellan två typer av drivkrafter för omflyttning av arbetskraft mellan olika sektorer. Den första, "klassiska", modellen fäster uppmärksamheten på arbetskraftsutbudets anpassning till förändrade relativa löner mellan företag och sektorer. Efterfrågeöverskott på en delarbetsmarknad med en åtföljande lönestegringsprocess antas locka över arbetskraft från andra sektorer.

En annan och mer institutionellt orienterad tradition inom arbetsmarknadsforskningen har lagt mindre vikt vid lönebildningens allokeringsfunktioner. Istället har man - på basis av olika empiriska undersökningar - hävdats att arbetskraftens val i mycket liten grad styrs av relativa löneskillnader. Som ett utflöde från denna skola kan bl a den s k "Rhenska modellen" ses. En utgångspunkt här är att arbetskraften inte reagerar på löneskillnader "tillräckligt" snabbt och att marknadsmekanismerna därför behöver hjälp

¹ För en mer sofistikerad strukturuomvandlingsanalys på svenska data, se Eriksson m fl (1976).

på traven via en solidarisk lönepolitik, som påskyndar strukturomvandlingen genom nedläggning av företag i den ineffektiva delen av industristrukturen. Arbetskraften kommer att omallokeras till effektivare produktionsenheter med piska (push) snarare än morot (pull).

Hur har då samspelet mellan lönebildning och strukturomvandling sett ut i Norden? Jag skall presentera en del länderjämförelser baserade på aggregerade 70-talsdata för industribranscher. Vi kan då först konstatera att lönestrukturen utmärks av en betydande likformighet mellan länderna; de branscher som i Sverige tenderar att ha höga relativlöner återfinns också i lönestrukturens övre skikt i de andra nordiska länderna (se Tabell 13).

Tabell 13. Korrelationskoefficienter för relativlöner (1978) inom tillverkningsindustrins delbranscher (27 sektorer).

Danmark	1,00			
Finland	0,61	1,00		
Norge	0,61	0,78	1,00	
Sverige	0,72	0,74	0,68	1,00

Källor: ILO (Norge och Sverige), industristatistik (Danmark och Finland).

I ett annat avseende finns dock noterbara skillnader mellan ländernas lönestruktur. Detta gäller bl a lönespridningen mellan delbranscher, som visar sig vara betydligt mindre i Norge och framförallt Sverige än i Finland; standardavvikelseerna för log-lönerna är i det närmaste dubbelt så stora i Finland som i Sverige. Lönespridningen i Danmark ligger någonstans mellan talen för Finland och Norge (Tabell 14).

Tabell 14. Lönespridningen inom nordisk industri (standardavvikelser för logaritmerade genomsnittslöner, 27 delbranscher).

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
1971	0,114	0,141	-	0,064
1972	0,119	0,154	0,073	0,066
1973	0,121	0,156	0,075	0,065
1974	0,117	0,154	0,078	0,068
1975	0,135	0,157	0,091	0,071
1976	0,120	0,156	0,090	0,075
1977	0,115	0,168	0,090	0,072
1978	0,113	0,156	0,100	0,075
1979	-	-	0,095	0,077

Källor: ILO (Norge och Sverige), industristatistik (Danmark och Finland)

Hur skall man nu tolka observerade löneskillnader mellan branscher? Om vi utgår ifrån att individerna har ungefär samma värdering av arbetsuppgifterna ("miljön") i olika branscher, så blir relativlöneskillnaderna i långsiktig jämvikt helt bestämda av arbetskraftens produktivitetssammansättning. Med denna utgångspunkt blir branschlöneskillnader endast ett uttryck för att kunskapskapitalet är ojämnt fördelat mellan branscher. Om det däremot finns skillnader mellan individer vad gäller inställningen till olika arbeten uppstår även i långsiktig jämvikt löneskillnader mellan individer med samma utrustning kunskapskapital. På marginalen är dock dessa löneskillnader helt kompenserande, dvs jobb som upplevs som otrevliga betalas med högre löner.

Eftersom det sannolikt finns skillnader mellan individer vad gäller värderingen av arbetsuppgifterna i olika näringsgrenar kan vi också räkna med att det finns ett arbetskraftsutbud riktat mot varje sektor, som beror av sektorns relativa löneläge. Därmed kommer också lönestrukturen att bli delvis efterfrågebestämd och vi får ett samband - även på lång sikt - mellan relativlönestruktur och sysselsättning i olika branscher.¹

Vad vet vi då om hur arbetskraften reagerar på relativa löneskillnader? Denna fråga har främst belysts i olika studier av arbetskraftens rörlighet. Ett frekvent resultat i ekonometriska studier av denna typ är att arbetskraftens benägenhet att stanna i ett företag i hög grad beror på den lön som erbjuds. Detta gäller såväl studier på individnivå som på företagsbaserade data, där man kontrollerat faktorer som ålder, anställningstid m m.²

Även om rörlighetsstudierna ger en viss indikation på att arbetskraften verkligen reagerar på ekonomiska incitament kvarstår många obesvarade frågor. Vi vet t ex mycket lite om hur de sektoriella utbudsfunktionerna ser ut, dvs vi vet inte hur många fler personer som skulle vara villiga att arbeta i en viss bransch om branschens relativlön ökade ett visst antal procent. I princip torde det vara fullt möjligt att estimerat sektoriella utbudsfunktioner för att få en uppfattning om vilka relativlöneskillnader som skulle krävas för att få till stånd en viss sysselsättningsökning i t ex industrin. Jag skall i det här sammanhanget nöja mig med att

¹ För en framställning av den (neo-)klassiska teorin för löneskillnader mellan yrken eller branscher, se t ex Reder (1962).

² För en översikt av studier av rörlighet mellan företag, se Parsons (1977).

redovisa två typer av observationer för industrin i Norden under 70-talet. För det första har jag beräknat relativlöneförändringarnas styrka, uttryckt som den genomsnittliga absolutavvikelsen för delbranschens löneökning i förhållande till den genomsnittliga löneökningen. För det andra har jag också studerat förekomsten av eventuella samband mellan relativlöneförändringar och relativa sysselsättningsförändringar under 70-talet.

Tabell 15. Relativlöneförändringarnas styrka i nordisk industri
(27 sektorer)

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
1971-72	1.4	2.9	-	1.6
1972-73	1.7	3.5	1.5	0.8
1973-74	1.8	2.9	3.1	1.4
1974-75	2.2	3.4	4.0	1.1
1975-76	2.0	2.9	2.5	1.2
1976-77	1.8	3.7	1.7	1.2
1977-78	1.1	2.5	2.2	1.3*

Anm: Den genomsnittliga relativlöneförändringen beräknad som $(1/27) \cdot \sum |\Delta \ln w_i - \Delta \ln \bar{w}| \cdot 100$.

De i tabell 15 redovisade beräkningarna av lönestrukturens flexibilitet visar på klara skillnader mellan länderna, med Sverige och Finland som extremfall. I Sverige tenderar de enskilda branschernas löneökningar att väl ansluta sig till industrigenomsnittet; den genomsnittliga avvikelsen ligger på drygt en procentenhet. I Finland däremot avviker de enskilda branschernas löneökningar i genomsnitt med drygt tre procentenheter från den genomsnittliga lönestegringen i industrin.

Hur ser då den empiriska bilden ut vad gäller branschernas relativa sysselsättningsförändringar och relativlöneökningar? Här finns i själva verket få entydiga samband om man ser på nordisk industri under 70-talet. Korrelationen är negativ för Danmark men klart positiv för Norge. För Finland och Sverige finns inga signifikanta samband alls mellan relativlöneförändringar och relativ sysselsättningstillväxt (tabell 16). Ser vi till sambanden mellan initielt löneläge och sysselsättningsförändring så blir bilden mindre splitt-rad. Som nämnts gäller att vi har ett positivt samband mellan branschens löneläge i början av decenniet och branschens relativa sysselsättningstillväxt fram till 1978. "Löneelasticiteten" ligger i närheten av ett, dvs branscher med löneläge 10 procent över genomsnittet har en sysselsättningstillväxt som är ca 10 procent snabbare än den genomsnittliga.

Tabell 16. Sysselsättningsförändringar och relativlöner i nordisk industri under 70-talet

	<u>Ekv: $\Delta \ln N = a + b \Delta \ln W$</u>			<u>Ekv: $\Delta \ln N = \alpha + \beta \ln W_k$</u>		
	\hat{b}	t	R ²	$\hat{\beta}$	t	R ²
Danmark	-1.6	(-2.0)	0.13	0.9	(3.2)	0.28
Finland	-1.1	(-1.5)	0.08	0.6	(1.6)	0.10
Norge	2.9	(4.3)	0.42	1.2	(2.3)	0.18
Sverige	0.2	(0.1)	0.00	1.6	(2.2)	0.17

En slutsats som vid det här laget bör kunna dras är att relativt kraftiga sysselsättningsförskjutningar mellan industribranscher kan äga rum utan att relativlönestrukturen därför behöver påverkas märkbart.¹ Vill man ge detta en tolkning i termer av neo-klassisk jämviktsteori så skulle vi kunna säga att resultaten tyder på att relativlöneskillnaderna är i huvudsak utbudsbestämda och oberoende av arbetskraftsefterfrågans fördelning på produktionssektorer. Detta skulle i sin tur hänga samman med att det inte finns särskilt stora skillnader mellan individer vad gäller värderingen av miljön - i vid bemärkelse - i olika branscher. Utbudskurvorna visavi de enskilda branscherna skulle då vara relativt flacka och det skulle krävas små relativlöneförändringar för att generera relativt stora sysselsättningsförändringar.

Det torde dock vara rimligare att anta att strukturomvandlingen i huvudsak har styrts av andra mekanismer än ett arbetskraftsutbud som är i det närmaste fullständigt elastiskt med avseende på förändringar i relativlöner mellan branscher. Man kan utgå ifrån att det som avgör var en arbetssökande person hamnar är tillgången på arbetserbjudanden i minst lika hög grad som de löner, som är förknippade med olika bud. Förekomsten av jobbransoneering gör att arbetssökande personer har mycket svårt att konkurrera om redan besatta platser och därför är hänvisade till de jobb som representeras av stocken av vakanser. För arbetssökande personer som t ex är nyinträdande på arbetsmarknaden blir jämförelsen mellan alternativa löner i företag och branscher tämligen irrelevant om den inte kopplas till sannolikheten för arbetserbjudanden från de olika sektorerna.

¹ Detta är också en av slutsatserna från en brett upplagd OECD-studie, "Wages and Labor Mobility" (1965).

Observationer av nettoförändringar i sysselsättningen ger naturligtvis inte någon information om vilka individuella flyttningsrörelser som äger rum mellan sektorer. Jag skall därför också ge en bild av hur dessa individuella flyttningsmönster ser ut. Källan är de svenska levnadsnivåundersökningarna från 1968 och 1974 och jag begränsar redovisningen till att avse övergångar mellan industri (inkl byggnadsverksamhet, el m m), privata tjänster och offentlig sektor. I tabell 17 anges andelen kvarvarande i respektive sektor i huvuddiagonalen. Inom parenteserna återfinns den genomsnittliga årliga nominella löneökningen för personer i de olika grupperna.

Tabell 17. Övergångar mellan industri (1), privata tjänster (2) och offentlig sektor (3), 1968-74, samt lönestegring (procent per år) för de olika kategorierna

1968 \ 1974	1	2	3
1	0.80 (10.5)	0.10 (11.1)	0.10 (11.4)
2	0.14 (13.6)	0.74 (10.3)	0.11 (11.9)
3	0.07 (14.2)	0.12 (11.1)	0.81 (10.5)

Anm: Tabellen bygger på paneldelen i levnadsnivåundersökningarna. Antalet observationer är 1950 (endast sådana med positiva löner 1968 och 1974 ingår).

Som framgår av tabellen stannar 75-80 procent av de anställda i samma sektor (vissa flyttningar som skett under perioden registreras naturligtvis inte). Av de industrianställda går 10 procent till privata tjänster och 10 procent till offentlig sektor. Bland de offentliganställda 1968 går 7 procent till industrin och 12 procent till privata tjänster. (Flyttningar till jordbruksarbete är så sällsynta att de kan bortses ifrån).

Om vi sedan tittar på löneutvecklingen för de olika grupperna kan vi notera en del intressanta skillnader. Genomgående gäller att branschbytare har en snabbare lönestegring än kvarstannarna. Delvis är detta ett uttryck för att flyttargrupperna är yngre; livslönekurvan har den brantaste lutningen i början av den förvärvsaktiva tiden. Men vi ser också att personer som flyttar till industrin har en klart snabbare lönestegring än sådana som byter mellan tjänstesektorerna. Personer som byter från offentlig sektor till industri har således i genomsnitt en lönestegring på drygt 14 procent medan bytare till privata tjänster får en löneökning på 11 procent. Dessa skillnader tycks inte ha något klart samband med åldern.

Representerar de faktiska löneökningarna för dem som byter till industrin också ungefär vad som krävs för att sektorsbyten skall komma till stånd? I så fall tyder våra observationer på att industrin står inför en tämligen oelastisk utbudsfunktion, dvs det krävs relativt stora relativlönelöft för att förmå personer i tjänstesektorerna att börja arbeta inom industrin. Detta representerar naturligtvis ett dilemma för en ekonomisk politik, som vill sänka industrins lönekostnader relativt omvärlden och samtidigt förstärka industrins konkurrenskraft på arbetsmarknaden.

MINSKAD ARBETSINTENSITET?

Efter att så långt huvudsakligen ha berört makrosamband skall jag nu övergå till att diskutera några andra, mer mikrobetonade, aspekter på arbetsmarknadsbeteende och produktivitetsutveckling. Den inledningsvis företagna genomgången av förändringarna i arbetskraftens sammansättning ledde fram till slutsatsen att dessa knappast kan vara någon viktig förklaring till den sjunkande produktivitetstillväxten. Men arbetskraftens kvalitet har många och svårfångade dimensioner vilka inte alltid låter sig representeras av utbildnings- och erfarenhetsvariabler. En populär föreställning torde t ex vara att arbetsintensiteten har minskat; i själva ver-

ket tycks denna hypotes vara populär i många länder och under olika tidsperioder! Den diskuteras på ett ganska träffande sätt i Denisons senaste bok om faktorerna bakom den långsammare tillväxten; slutsatsen där blir dock att någon plötslig nedgång i amerikansk arbetsintensitet knappast kan förklara produktivitetstillväxten i slutet av 70-talet.

Finns det då några skäl att tro att det skulle skett en långsiktig minskning av arbetsintensiteten? Dessvärre finns här få eller inga direkta empiriska observationer, varför diskussionen får bli tentativ och aningen spekulativ. Det kan emellertid vara fruktbart att ta som utgångspunkt den traditionella teorin för hushållets arbetskraftsutbud. Vi vet från rader av undersökningar att fritiden verkar vara en s k normal vara, dvs en vara med positiv inkomstelasticitet. Mycket tyder i själva verket på att den inkomsteffekt, som är förenad med reallönstegringar, dominerat över den relativprisstegegring på fritid som också ägt rum; i varje fall är detta den närmast till hands liggande förklaringen till den långsiktiga nedgång i arbetstider som kan observeras i många länder. Denna observation gäller såväl stipulerade som effektiva arbetstider; den i t ex Sverige trendmässigt stigande frånvaron stämmer väl in i bilden.

Om denna tolkning i termer av traditionell neoklassisk teori är någotsånär giltig - därmed inte bestridande betydelsen av andra faktorer - så bör rimligtvis också efterfrågan på fritid på arbetsplatsen ha ökat. Om fritid är en normal vara så är arbetsintensitet sannolikt en s k inferior vara, dvs en vara som "efterfrågas" allt mindre vid stigande inkomst. En minskad arbetsintensitet - t ex i form av fler raster och lägre arbetstakt - är således inte något som bör verka överraskande, givet de övriga observationer vi har beträffande arbetstidsutvecklingen.

Det finns en del data som tyder på att effektiva arbetstider på arbetsplatsen verkligen har minskat. Tidsanvändningsstudier vid

University of Michigan har således dokumenterat en klar minskning av faktiskt arbetad tid i procent av tid på arbetsplatsen från mitten av 60-talet till mitten av 70-talet.¹

Det är inte alldeles klart hur man skall ställa sig till en utveckling mot lägre arbetsintensitet. Normalt brukar vi inte se en ökad omfattning av fritt vald fritid som någon samhällsekonomisk kostnad utan som ett uttryck för individuella preferenser, vilka vi normalt respekterar. Problemet blir dock reellt om utvecklingen är betingad av egenskaper hos t ex skattesystem och lönesystem, som gör att stora differenser kan uppstå mellan privatekonomiska och samhällsekonomiska kostnader. För en person med fast tidlön kan det te sig rationellt, åtminstone på kort sikt, att minimera sina ansträngningar vid den givna lönen. Man kan också uttrycka det så att den effektiva marginalskatten för en viss ökning av arbetsansträngningen är 100 procent; värdet av en extra ansträngning tillfaller till ingen del den person som står för ansträngningen.

STRUKTURANPASSNING OCH UTBUDSFLEXIBILITET

Det finns mycket som tyder på att arbetskraften i många länder alltmer kommit att bli en fix produktionsfaktor och att därför anställningsbeslut kommit att likna långsiktiga investeringsbeslut. Detta yttrar sig bl a som starkare produktivitetssänkningar i recessioner därför att företagen är ovilliga eller oförmögna att friställa personal. Delvis torde detta återspegla en på politisk väg kanaliserad ökad efterfrågan på anställningstrygghet, i andra fall en anpassning till stigande anställningskostnader.

¹ Stafford & Duncan (1980)

Parallellt med denna utveckling har också - i varje fall i Sverige - skett en institutionalisering av kompensations- och relativlönätänkande. Marknadsmotiverade löneyft för vissa speciellt efterfrågade arbetskraftskategorier tenderar spridas till hela arbetsmarknaden via de förtjänstutvecklingsgarantier, som blivit normala i löneavtalen. Detta betyder naturligtvis att lönestrukturen kommer att präglas av ökad stelhet och att lönebildningens allokeringfunktioner delvis sätts ur spel. Med någon tillspetsning kan man alltså säga att 70-talets utveckling i Sverige inneburit en försvagning av båda de traditionella mekanismerna för strukturomvandling - pull och push.

Denna institutionella utveckling på arbetsmarknaden har naturligtvis inte eliminerat "behovet" av strukturomvandling. I själva verket finns det mycket som talar för att kraven på omfördelningar av arbetskraft och kapital har ökat under 70-talet, sammanhängande dels med kraftiga relativprisförändringar till följd av oljeprisstegringarna, dels med den hårdnande konkurrensen från de nya industriländerna.¹ Dessutom tillkommer för åtminstone de skandinaviska länderna ett generellt behov av att förstärka industrisektorns produktionskapacitet.

Till de mera frekventa åsikterna i dagens ekonomisk-politiska debatt hör otvivelaktigt kraven på att minska omfattningen av vissa på politisk väg tillskapade imperfektioner. Vad man inte alltid observerar är att förändringar i lagstiftningen inte nödvändigtvis förändrar arbetsmarknadens institutionella karakteristika. Således är t ex de senioritetsregler vid uppsägningar (sist in - först ut), som den svenska trygghetslagstiftningen innehåller, ingalunda ett typiskt svenskt fenomen eller något som drastiskt har ändrat den svenska arbetsmarknadens funktionssätt. Lagstiftningen har på denna punkt huvudsakligen kodifierat en väletablerad praxis.

¹ Se Lindbeck (1981)

En minskad rörlighet på arbetsmarknaden försvårar och förlänger sannolikt nödvändiga strukturanpassningar - men kan också ha vissa positiva produktivitetseffekter via minskade rekryterings- och inskolningskostnader. Det finns välgrundad anledning att utgå ifrån att hög personalomsättning (i likhet med hög frånvaro) leder till olika "desorganisationsfenomen" i produktionen. Företag som kan räkna med en stabil arbetsstyrka har också starkare incitament att satsa på investeringar för att höja arbetskraftens kvalitet. Troligen förbättras även förutsättningarna för kunskapsöverföring mellan de anställda av vetskapen om att de flesta kommer att stanna i företaget under ett antal år. Det finns en del intressanta empiriska belägg (från amerikanska studier) för att hög personalomsättning verkligen har negativa produktivitetseffekter. Således finner Brown och Medoff (1978) att en ökning av personalomsättningen (quit rates) med drygt 10 procent leder till en minskning av arbetsproduktiviteten med ca en procent. Annorlunda uttryckt innebär detta att en minskning av den årliga avgångsfrekvensen från 25 till 20 procentenheter skulle leda till en ökning av produktiviteten med ca två procent. En annan amerikansk studie indikerar liknande slutsatser.¹

Dessa exempel illustrerar att ökad rörlighet på arbetsmarknaden inte har entydigt positiva samhällsekonomiska verkningar. Något lösligt skulle vi kunna anta att det finns en optimal rörlighetsvolym, som tar hänsyn såväl till behovet av strukturanpassningar som till önskvärheten av en produktivetsbefrämjande intern stabilitet i företagets personalsammansättning. Arbetskraften bör vara så orörlig som möjligt när den befinner sig på "rätt" plats, dvs i en samhällsekonomiskt effektiv användning, men så lättrörlig som möjligt när den är lokaliserad till förlustbringande verksamheter.

¹ Refererad av Thurow (1981)

Referenser

Carlsson, B "The content of productivity growth in Swedish manufacturing". Under publicering i Research Policy.

Denison E F, Accounting för slower economic growth. Washington 1979.

Eriksson G, Jacobsson U och Jansson L, "Produktionsfunktioner och strukturomvandlingsanalys". Bilaga 6 till IUI:s långtidsbedömning 1976. Stockholm 1977.

Lindbeck A, "Problem i strukturanpassningen". Ekonomisk Debatt 1981, nr 2.

Brown C och Medoff J, "Trade unions in the production process". Journal of Political Economy, 1978, nr 3.

Mincer J och Polachek S, "Family investments in human capital: Earnings of women." Journal of political Economy, 1974, nr 2, del II.

OECD, Wages and Labor Mobility. Paris 1965.

Parsons D O, "Studies of labor turnover: a survey". I Research in labor economics, R G Ehrenberg (ed), vol 1, 1977

Reder M W, "Wage differentials: theory and measurement". I Aspects of labor economics, NBER, New York, 1962.

SOU 1978:60, Arbetsmarknadspolitik i förändring. Stockholm 1978.

Stafford F och Duncan G, "The use of time and technology by households in the United States". I Research in Labor Economics, R G Ehrenborg (ed), vol 3, 1980.

Thurow L, "Where's America's old team spirit?" New York Times, 26/7 1981.

Österberg G, "An empirical study of labor reallocation gains in Sweden between 1950 and 1960." The Swedish Journal of Economics, 1965.

Arbetsmarknadsstatistisk Årsbok, SCB, Stockholm.

Nordisk Statistisk Årsbok 1980, Nordiska rådet.

ILO, Yearbook of labor statistics, Geneva.

Industristatistik för Danmark, Norge och Finland.

OECD, Economic Surveys, Paris.

OECD, National Accounts of OECD-countries.

SAF, Wages and total labor costs for workers. International survey 1968-78. Stockholm 1980.

SCB, Nationalräkenskaper.